

реципієнтів. Перший шлях передбачає використання адміністративних ресурсів під час політичної комунікації, а другий – власне ресурсів знакових систем: вербальної, невербальної. Такими ресурсами в руках спеціаліста є символи в політиці, а також системи їх організації – комунікативні технології.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шварценберг Р.-Ж. *Политическая социология*. – М.: Знание, 1992;
2. Соловьев А.И. *Политическая коммуникация: к проблеме теоретической идентификации*. *Полис*. – № 3. – 2002. – С. 5–17;
3. Пидлуська И. *Политические коммуникации: украинский опыт // Аналитика*. – 2000. – № 5.
4. Mosse G.L. *Die Nationalisierung der Massen: politische Symbolik und Massenbewegungen von den Befreiungskriegen bis hin zum Dritten Reich*. Frankfurt/Main – N.Y., 1993.
5. Бурдые П. *Социология политики*. – М.: Социо-Логос, 1993.
6. Шампань П. *Манифестация: производство политического события // Вопросы социологии*. Т. 1 М.: Изд-во “Адапт”, 1992. – № 2. – С. 35–60.

Петро Когут

Львівський регіональний інститут державного управління
при Національній академії державного управління при Президентові України

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В КУРСІ ПОЛІТОЛОГІЇ

© Когут П., 2006

Проаналізовано рівень висвітлення персонального фактора політичної влади у вивченні основних тем курсу “Політологія” для вищої школи. Подано методичні рекомендації щодо характеру та способів розкриття ролі персони в темах, присвячених аналізу політики і влади, для студентів загальних та профільних спеціальностей.

The level of coverage of the political power’s personal factor in studying of main topics of “Politology” course for universities is analyzed. The methodical recommendations concerning character and techniques of explanation of the person’s role in topics related to analysis of politics and power for students of are given.

Постановка проблеми. Навчальний курс “Політологія” спрямований на те, щоб навчити студентів сприймати, розуміти та використовувати у власному суспільно-політичному житті багатоманітність сучасних політичних ідей, поглядів, прагнень. У цьому різноманітті беззаперечною спільною основою завжди виступає персону, котра є первинною ланкою продукування і кінцевим споживачем політики. Тому кожна з тем навчальної програми з політології, залежно від своєї специфіки, тією чи іншою мірою відображає персональний елемент. Провідною навчальною темою в політології є проблема політичної влади. Однак елементи цієї влади різною мірою присутні в усіх темах політології. Тому вивчення політико-владних відносин, по суті, здійснюється усією програмою навчального курсу. Зважаючи на це, методологія висвітлення двох важливих елементів загальнополітологічного значення – персони і політичної влади у їх взаємозв’язку, взаємозумовленості та впливі на усі аспекти політичного життя – є особливо актуальною і визначає вибір теми цієї статті.

Аналіз попередніх досліджень. Окремі аспекти, що стосуються методологічних підходів до висвітлення персоніфікації політичної влади, опосередковано присутні в навчальному матеріалі підручників, написаних для вищої школи [5, 8], в довідковій літературі [10], а також у сучасних дослідженнях політики, які мають методологічне спрямування [2]. Політико-філософські підходи до розуміння проблеми містяться в працях дослідників персоналізму [1, 7]. Однак спеціальних наукових праць методологічного характеру, присвячених цій проблематиці, поки-що немає.

Метою статті є дослідження методології розкриття персоніфікації політичної влади у його взаємозв’язку

з найважливішими питаннями політичного життя суспільства, які становлять основу предмета політології. Автор ставить перед собою завдання показати методичні підходи до вивчення зародження та розвитку персоніфікації політичної влади, висвітлення характеру цих взаємовідносин в контексті основних тенденцій сучасних політичних відносин.

Виклад основного матеріалу. Курс “Політологія”, який викладають у вищій школі, належить до групи дисциплін, що становлять систему загальноосвітніх знань студентів і формують загальну основу вищої освіти. Провідними елементами в політології є фундаментальні політологічні поняття, що становлять її предмет. Осмислення їх допомагає студентам визначитись у своєму ставленні до політики і використати політологічні знання у власному (нинішньому та майбутньому) сегменті політичного життя чи-то як фахівця-політика, чи як громадянина.

Отже, під час вивчення курсу політології у вищій школі завжди велике значення має персональний елемент, що істотно впливає на засвоєння навчального матеріалу, піднімаючи чи знижуючи рівень зацікавленості студента. Тому застосування методичних прийомів, які дають змогу забезпечити належний рівень персональної зацікавленості у засвоєнні матеріалу, є надзвичайно впливовим фактором. На нашу думку, розв’язанню цього завдання сприятиме використання в програмі такої навчальної інформації, яка б розкривала персональний аспект в контексті кожної теми курсу.

Програму з політології в розрізі висвітлення проблем персоніфікації політичної влади можна умовно поділити на декілька частин. У темах загального характеру персональний елемент хоч і вивчається опосередковано, але, тим не менше, становить важливу складову навчального матеріалу. Особливе місце тут займає вступна тема курсу, присвячена розкриттю самого предмета політології. Говорячи про політику як сферу діяльності людини, її місце в суспільному житті, необхідно показати й основні аспекти персонального фактора в цій діяльності. Це дасть можливість краще зрозуміти політику як взаємовідносини індивідів, різних соціальних груп, партій, держав, що визначають напрям розвитку суспільства загалом. Особливе ж місце займає персональний аспект під час характеристики суб’єктів політики як таких. Це стосується і персоніфікованих особливостей окремих індивідів, і соціальних утворень, які, на наше переконання, за своєю суттю є соціоперсонами.

Розкриття тем з історії світової політичної думки передбачає, переважно, аналіз поглядів визначних вчених на історію політико-владних відносин. Проблему персоніфікації політичної влади в цьому контексті потрібно показати як ретроспективний аспект в розвитку персонального фактора. На нашу думку, сумнівним є твердження окремих політологів про те, що формування політичної думки в будь-якому суспільстві пов’язане з його соціальною диференціацією і виникненням держави. Адже політика – це багатозначне поняття, яке об’єднує не лише формально-правниче, але й біхевіористичне розуміння, окреслене категоріями “влада”, “вплив”, “конфлікти” [12, s. 329]. А ці відносини існували ще в первіснообщинному ладі, тобто задовго до виникнення держави і права. Існування їх зумовило появу й первісної понятійної основи політико-владного характеру [див.: 11, с. 14–54]. На наше переконання ця основа формувалась в площині персонального як окремих членів цього суспільства, його лідерів, так і враховуючи персоніфіковані особливості соціальних утворень, тобто первісні соціоперсонами. Тому політичні погляди первіснообщинного суспільства знайшли своє відображення у звичаях та традиціях, що мають яскраво виражені персоніфіковані ознаки.

Розкриття історії світової політичної думки в період існування держав як форм організації політичної влади характеризується домінуванням суспільного елемента. Натомість особистісний фактор представлений тут опосередковано, або не висвітлюється взагалі. Однак саме він творив основу визрівання прогресивних політичних ідей протягом століть. Зокрема прагнення щодо обмеження монархії, влади аристократії в Стародавній Греції та розвиток демократії впливали з необхідності створення сприятливих передумов для повнішого представлення в політичній владі грецького суспільства персонального елемента. Розширення представництва персоніфікованого характеру властиве й теократичним політичним теоріям епохи Середньовіччя. Воно зумовлювалось проповіданням рівності та відповідальності кожної особи перед Богом.

Політичні погляди Нового часу характеризуються переходом від філософсько-теократичного розуміння персонального елемента в політичній владі до осмислення його практично-прикладного характеру, якому на початках властивим був значний рівень абстрактності. Це виразилось у вимогах ліквідації станового ладу, що забезпечував персоніфіковану присутність у політичній владі лише окремих верств суспільства, і встановлення юридичної рівності усіх. Такі зміни, безумовно, стали серйозним поштовхом до урізноманітнення та поглиблення представництва персонального елемента в політичній владі. Тому у політичних поглядах видатних мислителів цього часу обґрунтовується цінність особи, виникають надзвичайно прогресивні політико-

філософські концепції природних прав людини, суспільного договору, народного суверенітету, правової держави.

Однак за цих умов сформувались й нові перешкоди на шляху розвитку персоніфікації. Ці перешкоди виникли внаслідок значного зростання суспільного статусу приватної власності, що почала домінувати над персоною. Крім того, обмежувальним фактором виступили й юридичні межі, які далеко не завжди сприяли фактичній присутності інтересів персони і соціоперсон в політичній владі.

Ідеологічне протистояння природничих і позитивістських політико-філософських концепцій спричинило прогресивніші політичні погляди, в яких персональний аспект політичної влади починає займати досить впливові позиції. До цих вчень потрібно зарахувати насамперед, теорію еліт, яка основою набуття і утримання політичної влади визнає персоніфіковані особливості соціоперсони, а також біхевіоризм, що базується на індивідуальних особливостях політичної поведінки.

У загальному руслі світових тенденцій розвивалося розуміння персоніфікації політичної влади в українській політичній думці. Воно базувалося на високій оцінці значення персони в суспільних відносинах, яка поступово ставала частиною українського менталітету. Тому в українських політичних відносинах надзвичайно сильним був фактор самої персони політика. В історичній ретроспективі видно наскільки успішні політичні періоди залежали від політичних постатей українських політиків того чи іншого часу. Особливо яскраво персональний аспект проявився в політичних відносинах українського козацтва. Зародившись і визрівши на персоніфікованій основі, ці відносини склали підвалини формування політичної влади на значній частині українських земель, окремими елементами увійшли в політичну систему монархічних держав, сприяючи посиленню в них зародків демократизму, а підсумовуючи – стали демократичним остовом формування і розвитку української політичної нації [3, с. 167].

Новий час історії української політичної думки характеризується зростанням значення персонального фактора соціоперсон в політичній владі. Це сприяло тому, що набували суспільного впливу ідеї української автономії, демократії, свободи, правди і справедливості, які на зламі XIX–XX ст. розвинулись в політичні концепції спочатку української самобутності, а згодом – української нації, забезпечили вироблення національно-визвольної ідеології та окреслили перспективу розвитку українства як окремої соціоперсони в межах національної держави.

Прогресивні тенденції поглиблення персонального аспекту в політичній владі, які намітились після Другої світової війни і виражались в захисті прав людини, вдосконаленні демократії, побудові громадянського суспільства, зачепили й Україну. Проте в українських реаліях вони отримали свою специфіку, зумовлену панівними політико-владними відносинами і відобразились у двох відмінних, але взаємозумовлених історичних періодах. Перший з них – це боротьба проти обмежень персоніфікованого характеру, яка стала помітною в суспільстві з 60-х років, коли відійшов в минуле сталінський тоталітаризм, поступившись місцем м'якшій формі політичного режиму – радянському авторитаризмові. Другий період розпочався з набуттям Україною державної незалежності і формуванням політико-владних відносин на основі сучасних досягнень демократії з високим рівнем персоніфікації, подоланням політичних обмежень тоталітарного та авторитарного характеру.

Належне висвітлення проблеми персоніфікації політичної влади в історичній ретроспективі формує необхідні передумови розкриття місця і ролі персонального фактора в сучасних політико-владних відносинах. Базовими в цьому контексті стають політологічні проблеми, які безпосередньо стосуються політико-владних відносин, місця і ролі персони в політичному житті.

Вихідні положення персоніфікації закладені в самому розумінні політичної влади. Прихильники силового елемента у владі вважають, що вона органічно пов'язана з поняттям сили, з силою волі, духу персони і тому не кожна людина може бути суб'єктом влади [9, с. 74]. Абсолютизація такого підходу, безумовно, відображає гіпертрофовані уявлення про домінування у політичній владі персоніфікованих елементів обмеженого середовища осіб і, одночасно, блокує доступ до участі в ній основної маси персон, котрі перебувають поза безпосередніми відносинами з владою. На нашу думку, адекватнішим до сучасних потреб є релятивістський підхід до розуміння влади, що визначає її як специфічні суспільні відносини, що випливають з структурних конфліктів різноманітних інтересів між нерівноправними учасниками політики [12, с. 489]. Таке розуміння сприяє більшому впорядкуванню політико-владних відносин і створює кращі передумови для їх персоніфікації, а підсумовуючи – відповідає сучасним завданням вдосконалення демократії.

Персональний фактор виступає головним критерієм розуміння суті суб'єктів і об'єктів влади, визначає ступінь її легітимності в суспільстві. Персоніфікація також сприяє чіткому визначенню джерел влади, якими повинен бути народ, як всезагальна соціоперсона, та його складові – соціальні утворення, що за своєю суттю

теж є соціоперсонами, але меншого порядку. Джерелом влади в її першооснові, на наше переконання, має виступати окрема особа-персона. Певну персоніфіковану специфіку, як суб'єкти влади, мають її носії – персони, наділені необхідною волею, характером, професіоналізмом тощо. Разом з тим, викликає сумнів зарахування політологами до джерел влади таких елементів, як багатство, сила, інформація. Адже вони мають функціональне, а не фундаментальне значення і тому виступають ситуативними, а не атрибутивними елементами політичної влади, посилюють чи послаблюють її залежно від політичної кон'юнктури.

Структуризація влади, визначення її видів має в своїй основі персональний елемент, адже політична, економічна, соціальна, духовна чи сімейна влади у реальних суспільних відносинах завжди виступають не як абстрактні, а як конкретні поняття, яким притаманні персоніфіковані особливості особистісного чи соціального характеру. Осмислення відмінностей у формах прояву політичної влади, як державної політичної і громадської політичної, може відбуватися лише засобами персоніфікації. Відмінності між цими формами впливають лише з відмінностей персоніфікованого характеру між державою та суспільством.

Персоніфікований підхід створює належну основу для глибшого розуміння усіх елементів політичної влади. Це стосується як принципів її реалізації (гуманізм, забезпечення спільного блага, відкритість, розподіл влади тощо), так і форм здійснення (нормативно-правові акти, програмні документи партій і громадських організацій, політичні угоди тощо). Особливість персоніфікації є в основі розуміння суті політичних режимів. Саме за ставленням до персони та соціальних утворень в суспільстві здійснюється поділ політичних режимів за типами на тоталітарні, авторитарні, демократичні.

Вивчення політичної влади з позицій персоніфікації дає можливість по-новому розглянути проблеми політології, які мають функціональне значення. Це, передусім, стосується місця та ролі особи в політичному житті суспільства. Вихідним елементом цієї проблеми, на нашу думку, є розкриття персоніфікованих особливостей особи та процесу їх формування, що виступає як результат взаємодії особи з соціальними утвореннями. Така взаємодія особистісної і соціальної персоніфікованих сутностей і становить основу взаємовідносин особи та суспільства з приводу політичної влади. Але саме персона виступає тут головним суб'єктом політики. На основі її інтересів та завдяки її діяльності формуються і діють соціально-політичні спільноти та політичні інститути – партії, громадські організації, суспільно-політичні рухи. Саме персона бере участь у виборах, референдумах, політичних акціях тощо. А все це, безумовно, визначає і сутність, і характер здійснення політичної влади.

Політико-владна взаємодія персони і суспільства, безперечно, є двостороннім, взаємозумовленим процесом. Однак в сучасній політології його розглядають більше з позицій суспільства, надаючи політичній соціалізації персони домінуючого значення. Очевидно, що засвоєння персоною політичних знань, цінностей, переконань виступає як необхідний елемент входження її у політико-владні відносини. Але, варто враховувати й те, що наявні політичні цінності суспільства, функції політичної соціалізації (ціннісно-орієнтаційна, установчо-нормативна, інформаційна, поведінкова тощо), а також механізми передавання культурних традицій і норм у певних політичних системах сформувалися на персоніфікованих засадах попередніх соціальних утворень, в першооснову яких прийнято політичний інтерес окремих осіб-персон. Тому політична соціалізація персони повинна бути творчим переробленням персоніфікованого досвіду з метою створення сучасних оптимальних відносин політико-владного характеру.

Сучасна політологія визнає невід'ємним правом персони її участь в політичному житті суспільства, у здійсненні впливу на владу, а вивчення участі особи в політиці, шляхів та засобів реалізації її громадянських і політичних прав є одним з найголовніших завдань політичної науки. Однак поняття “політична участь” та “політична поведінка” розглядаються, переважно, з позицій функціонального характеру, тобто активного чи пасивного ставлення персони до політики, загалом, і політичної влади, зокрема. На нашу думку, ці проблеми потрібно розглядати з сутнісних позицій, які зводяться до персоніфікації політичних інтересів. Саме такі інтереси й зумовлюють характер політичної участі персони, її політичну поведінку, а також розкривають їх зміст та форми. Персоніфікація пояснює фундаментальні засади й сучасних типологій політичної поведінки.

Важливе значення для персоніфікації політичної влади має дослідження проблеми політичної еліти і політичного лідерства. Політична елітарність, як і політичне лідерство, виникають на основі персоніфікованих властивостей. Різниця між ними в тому, що у політичній еліті персоніфікація має більше соціальний характер, а для політичного лідера вона впливає, переважно, з персоніфікованих властивостей особи. Проте, в обох випадках персоніфіковані ознаки виступають як елементи протиріччя: еліта, як соціоперсона, протиставляє себе іншим соціоперсонам, що є неелітами, а персона політичного лідера перебуває у протиріччі з іншими персонами, що не є лідерами. Це протистояння може набувати небезпечних форм, особливо стосовно

завоювання та утримання політичної влади. На нашу думку, вирішення цієї проблеми і переведення протистояння у форму діалектичного протиріччя може відбуватися на засадах персоніфікації.

Розкриття політико-владних відносин з позицій персоніфікації дає можливість глибше дослідити важливі політологічні проблеми загальнофункціонального характеру, зокрема: політичні відносини, політичну свідомість і політичну культуру, зовнішню політику і міжнародні відносини, а підсумовуючи – політичний процес. Персоніфікація політичної влади також сприяє осмисленню суті політико-владних інституцій, таких як держава, політичні партії, громадські організації, суспільно-політичні рухи і політична система суспільства, загалом.

Осмислення персонального аспекту політико-владних відносин сприяє адекватнішому оцінюванню глобальних проблем сучасності. Загальносвітове зближення як тривалий та невідворотний процес, розвивається сьогодні особливо швидкими темпами. На жаль, його характер визначається домінуванням окремих країн чи груп країн в певній сфері, якою, як правило, виступає економіка [див.: 6, с. 212–266]. Заради економічних інтересів, досягнення кращих економічних показників, зазвичай, другорядна роль відводиться іншим сферам суспільного життя. Тому для вироблення оптимальних політико-владних відносин у майбутньому необхідне нове політичне мислення. Його фундаментом повинні стати сучасні наукові досягнення, перевірені суспільною практикою, які випливають з демократичних засад. Саме такі засади, персоніфіковані в основних соціальних утвореннях – націях, необхідно закласти в фундамент нинішніх глобалізаційних та інтеграційних процесів [4, с. 123].

Висновки. Отже, елементи персоніфікації політичної влади тією чи іншою мірою присутні в кожній з тем політології. Будь-яку політологічну проблему неможливо розглядати без її взаємозв'язку з проблемою політичної влади. А в фундаменті політичної влади завжди знаходиться персональний елемент, що становить поєднання політичних інтересів та прагнень окремих персон і більших та менших соціальних утворень – соціоперсон. Тому від висвітлення персоніфікації політичної влади значною мірою залежить дослідження усіх складових політології як науки і навчальної дисципліни. На нашу думку, основний підхід в методиці вивчення персоніфікації політичної влади потрібно подати як двосторонній процес, що становить, з одного боку, показ соціалізації персони, а з іншого – розкриття персоніфікації соціумів.

Перспективою подальших досліджень виступає методологія політичного прогнозування на основі поглиблення персоніфікації сучасних політико-владних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовина И. С. *Французский персонализм (1932 – 1982)*. – М.: Высш. шк., 1990. – 151 с.
2. Готвуд Б., Ган Л. *Аналіз політики для реального світу*. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 396 с.
3. Козут П.В. *Персона в політико-владних відносинах українського козацтва // Нова парадигма*. – 2005. – Вип. 51. – С. 160–168.
4. Козут Петро. *Збереження національної ідентичності в умовах глобалізації та інтеграції: політико-владний аспект // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Міжнародні відносини*. – Львів: Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2004. – Вип. 12. – С. 115–124.
5. Марков П.Г. *Политика, власть, демократия: Краткий курс лекций по политологии*. – К.: Випол, 1999. – 156 с.
6. *Міжнародні відносини (Історія. Теорія. Економіка): Навч. посібник / За ред. М.З. Мальського, Ю.М. Мороза*. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 397 с.
7. Мунье Эммануэль. *Манифест персонализма*. – М.: Республика, 1999. – 560 с.
8. *Политология: Учебник / Под ред. М.А. Василика*. – М.: Гардарики, 2001. – 588 с.
9. *Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / За ред. Б. Кухти*. – Львів: Кальварія, 2003. – 500 с.
10. Халипов В. Ф. *Власть: Кратологический словарь*. – М.: Республика, 1997. – 431 с.
11. Шульженко Ф.П. *Історія політичних і правових вчень: Підручник*. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 464 с.
12. *Lekszykon politologii / Red. nauk. prof. dr hab. A. Antoszewski, prof. dr hab. R. Herbut*. – Wroclaw: Atla 2, 2004. – 566 s.